

CELADET ALÎ BEDIRXAN VE SERBESTÎ GAZETESİ (1918-1919)*

Emîn Alî Bedirxan
ve oğulları Celadet
(sağda ayakta),
Kamiran (solda
oturan), Ahmed
Sureyya (arkada
ayakta).

Celadet'in ilk yazısının
yayınlandığı *Serbestî*
gazetesinin 5. sayısı
(20 Kasım 1908).

MESÛD SERFIRAZ

Serbestî gazetesi çalkantılı ve kesintili yayın hayatına rağmen II. Meşrutiyet'ten Mütareke'ye değin Osmanlı matbuatının en önemli gazetelerinden biri olmuştur. Gazetenin sahibi Mevlanzade Rıfat'ın Kürt olması, Kürt hareketi içinde yer alması ve bilhassa Mütareke döneminde gazetede Kürtler hakkında çok sayıda haber yayımlanması gazeteyi Kürt basını için de önemli kılmaktadır. Kürt modernleşmesinin iki önemli ismi Celadet ve Kamiran Alî Bedirxan kardeşler de bu dönemde *Serbestî*'nin yazar kadrosundadır. Bu yazıda özellikle Celadet Alî Bedirxan'ın *Serbestî* ile ilişkisinden bahsediliyor ve kendisinin gazetede neşredilen ilk yazısı Latin harfleri ile sunuluyor. 1908 yılına ait bu yazı, kuvvetle

muhtemel onun Osmanlı matbuatındaki ilk yazısıdır. Ayrıca Celadet ve Kamiran'ın Osmanlı matbuatındaki tüm yazılarının listesi yazıya eklenmiştir.

GİRİŞ

Cihan Harbinin bitmesi ile yeniden canlanan İstanbul matbuatında dikkat çeken gazetelerden biri *Serbestî*'dir. Gazetenin sahibi Mevlanzade Rıfat, savaş sonrası tekrar aktifleşen Kürt hareketinin çatı örgütü Kürdistan Teâlî Cemiyeti'nin üyesidir (Göldaş, 1991: 42). Gazetenin 1918-1919 yılı nüshaları incelendiğinde bu durum hemen göze çarpar, hatta *Serbestî*'nin bu cemiyetin Türkçe yayın organı olduğu bile söylenebilir. Nitekim derginin pek çok sayısında cemiyetin ilanları yayımlandığı gibi

28 Nisan ve 2 Mayıs 1919 tarihli nüshalarında cemiyetin beyanamesi, 20 ve 21 Mayıs 1919 tarihli nüshalarında ise cemiyetin Paris Sulh Konferansı'na Kürt temsilcisi olarak gönderdiği Şerif Paşa'nın konferans delegasyonuna sunduğu muhtıranın tercümesi yayımlanmıştır. Cemiyetin Harput'ta şube açması da gazetenin yer verdiği önemli haberlerdendir (No. 482, 1 Mayıs 1919, s. 2). Dönemin gazetecilerinden Süleyman Tevfik hatıralarında Mevlanzade Rıfat'tan "Kürt Teâlî Cemiyeti'nin nâşir-i efkârı" diye söz eder, ayrıca Şeyh Abdülkadir Efendi'nin *Serbestî* gazetesine yardım ettiğini belirtir (Özzorluoğlu, 2011: 514). Burada bahsi geçen cemiyet Kürdistan Teâlî Cemiyeti; Şeyh Abdülkadir de bu cemiyetin ve daha önceki Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin başkanı Seyit Abdülkadir-i Nehri'dir.

Gazeteyi Kürtler için önemli kılan bir diğer etken Celadet ve Kamiran Alî Bedirxan kardeşlere ait pek çok makalenin burada yayımlanmasıdır. Osmanlı Devleti'nin merkezileşme politikası çerçevesinde işgal ettiği son Kürt mirliği olan Cizre-Botan Hükümeti'nin son miri, sürgüne yollanan Bedirxan Beg'in torunları Ahmed Sureyya, Celadet ve Kamiran Alî Bedirxan kardeşler Cihan Harbi sonrasında toparlanan ve artık sadece kültürel değil siyasal milliyetçiliği de barındıran Kürt hareketinin en genç ve çalışan üyelerindendirler. Bedirxan kardeşler Kürt cemiyetleri içinde aktif rol aldıkları gibi matbuatta da isimleri çokça görülmektedir. Döne-

min pek çok süreli yayınına yazı yazmışlardır. Bu çalışma kapsamında *Serbestî* gazetesinin 9 Teşrîn-i Sâni 1918-21 Mayıs 1919 tarihleri aralığındaki nüshalarında Kamiran'ın 15, Celadet'in ise 7 makalesini tespit ettik. Bu yazıların tamamı Kürtler hakkındadır.

Gazetede Kürtlerle ilgili tespit edebildiğimiz ilk imzalı yazı Kamiran Alî Bedirxan'ın "Kürdler Hakkında" başlık yazısı, tarihi 21 Kânûn-ı Evvel 1918; sonrasında da Kamiran'ın yazıları aralıklı ama istikrarlı bir şekilde devam ediyor. Celadet Alî Bedirxan'ın ilk yazısı ise 22 Şubat 1919'da yayımlanıyor, başlığı "Kürdler ve İttihâd Siyâseti". Ancak *Serbestî* gazetesinde Kürtlerle ilgili haber ve yazı akışının dönüm noktası 25 Nisan 1919 olmalıdır; çünkü ilk kez bu sayıda büyük puntolarla "Kürdler ve Kürdistan" başlığı atılmış ve sonrasında bu baş-

lık altında Kürtlerle ilgili onlarca yazı ve haber yayımlanmıştır.

Celadet ve Kamiran kardeşler yalnızca *Serbestî* gazetesine değil, dönemin pek çok süreli yayınına da yazmışlardır. *İctihâd* ve bir dönem değişen adıyla *İştihâd*, *Türkçe İstanbul*, *Akıl*, *Jîn* bunlardan tespit edebildiklerimizdir. Bu çalışmada bunların tümünün bir dökümünü çıkarmaya gayret ettik ve bunları yazının sonuna liste olarak ekledik. (Bkz. EK I ve EK II.)

Celadet ve Kamiran'ın ağabeyi olan Ahmed Sureyya ise II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'da *Kurdistan* (1908-1909) adıyla Kürtçe-Türkçe bir gazete çıkarmıştır. Bu gazete ilk Kürt gazetesi *Kurdistan*'ın (1898-1902) varisidir; kendisini onun devamı saymaktadır (Koç, 2013). İlk gazeteyi çıkaran Mîqdat ve Abdurrahman Bedirxan kardeşler, Ahmed Sureyya'nın amcalarıdır.

Dolayısıyla Ahmed Sureyya amcalarının emanetini devralmış ve devam ettirmiştir diyebiliriz. Bu gazetenin 3. ve 4. sayıları elde mevcuttur. Bu sayılar Latin harflerine de aktarılmıştır (Koç-Bozkurt, 2014). Ahmet Sureyya Bedirxan Cihan Harbinin ardından yine *Kurdistan* (1917-1918) adıyla Kürtçe-Türkçe bir gazeteyi bu kez Kahire'de yayımlar, bu gazete de en az 11 sayı yayımlanmıştır (Malmîsanij, 2009; 121-124).

CELADET ALÎ BEDİRXAN VE SERBESTÎ GAZETESİ

Celadet'in *Serbestî* gazetesi ile münasebeti 1908'e dayanır. *Serbestî*'nin yayın hayatına başladığı II. Meşrutiyet döneminde, o zaman 15 yaşında bir genç olan "Bedirxanzade Celadet", gazeteye bir okur mektubu yollar ve bu mektup gazetenin 5. sayısında neşredilir (7 Teşrîn-i Sâni 1324/20 Kasım 1908, s. 4).

KUTU 1

CELADET'İN SERBESTÎ GAZETESİNDE KENDİ ADIYLA YAYIMLANAN YAZISI

Serbestî Gazetesine

Harbiye Nâzırı Ali Rıza Paşa Hazretlerine

Servet-i Fünûn gazetesinin 5 Teşrîn-i Sâni sene 342² tarihli nüshasının (İkinci Fırka) serlevhası makalesinde bu fırkada 1 müşîr, 4 ferîk, 6 mirliva, 26 miralay, 47 kaimmakam, 148 binbaşı ve kolağası fazla olarak istihdam edilmekte olduğunu gördüm vehleten [ilk anda] buna ihtimal vermedim ise de devr-i istibdâdın hâinane muamelât-ı sâiresini der-hatır edince nihayet buna da inandım. Vatan ve milletin selameti ve idare-i müstebdenin imhası uğrunda feda-yı can etmek azm-ı kavisiyle hertürlü mihen [eziyet] û meşakkatı ihtiyâr eden ve bu yolda evlad ü iyâlinin ziyâ-ı ebedisine düçar olan bunca ümera ve zabitân-ı askeriye maaşâtının bilâ-tefrîk ve temeyyüz umumiyetle maaşlarından nısfının [yarısının] tenziline gidilip de sâilü'l-beyan [adı geçen] İkinci Fırkada müstahdem [görevli] paşa ve zabitânın hâlâ (...)³ ve tensîki [düzeltme] yoluna gidilmemesi milletin hakkınızda beslemekte olduğu hüsn-i muhabbet ve itimad ile kabil-i tevfiq [uygun] görülmeyeceğini arz ve beyandan kendimi geri alamadım.

Bedirxanzade Celadet

(No. 5, 7 Teşrîn-i Sâni 1324/20 Kasım 1908, s. 4)⁴

Bedirxanzade
Celadet imzalı
ilk yazı.

Mektubun muhatabı Harbiye Nâzırı Ali Rıza Paşa'dır. *Servet-i Fünûn* dergisinde çıkan "İkinci Fırka" başlıklı haberde adı geçen fırkanın askeri düzene uygun olmayan bir şekilde kalabalık bir kadrosu olduğundan söz edilir. Bu durum genç Celadet'i rahatsız etmiştir, kaleme sarılır, Harbiye Nâzırına açık mektup yazar: İlk başta bahsi geçen habere inanmak istemez ancak istibdat yani II. Abdülhamid döneminin diğer uygulamalarını düşününce inanır. Celadet, canını feda etmeye hazır askerlerin maaşlarının ancak yarısını alabildiği bu dönemde "İkinci Fırka"daki bu kadro şişirmesine müdahale edip düzeltmediği takdirde halkın Nâzır Paşa'ya olan sevgi ve güveninin zedeleneyeceğini arz eder.

Bu ilk yazısından yıllar sonra, 1919'da Celadet yeniden *Serbestî*'ye yazı yazmaya başlar. Üstelik sadece yazmakla da kal-

maz, artık *Serbestî*'nin yardımcı editörüdür (Noel, 2010: 108). Celadet'in ilk yazısı ile 1919'daki yazıları arasında dağlar kadar fark vardır. İlk yazıda karşımızda ülke sorunlarına duyarlı, devlet bütçesinin boşa kullanılmasından, ordunun düzensizliğinden rahatsız bir "Osmanlı Kürt genci Celadet" vardır. Bu da tam olarak II. Meşrutiyet ruhunu yansıtmaktadır. Kürt aydınlarının çoğunda görülen bu ruh ve düşünce yapısının önce 31 Mart Vakası, ardından Balkan savaşları ve en son Cihan Harbinin akabinde dönüştüğünü ve yerini Kürdistan ruhuna bırakacağını göreceğiz.

CELADET ALÎ BEDİRXAN'IN SERBESTÎ'DEKİ İLK YAZISI (1908)

Daha önce bahsettik, Celadet'in *Serbestî* gazetesinde ilk defa 1908 yılında kendi adıyla

la bir yazısı yayımlanır. Bildiğimiz kadarıyla bu aynı zamanda Celadet'in Osmanlı matbuatındaki ilk yazısıdır. Yazının önemine binaen çalışmamızın tarih aralığında olmamasına rağmen bu yazıyı Latin harfleriyle yayımlamayı faydalı bulduk: (Bkz. Kutu 1)

Bu yazının dışında Celadet'in 1910 yılında Mekteb-i Sultanî de (bugünkü adıyla Galatasaray Lisesi) öğrenci iken okulda arkadaşlarıyla beraber bir gazete çıkardıklarını, bu gazetenin yazı işlerinden de Celadet'in sorumlu olduğunu, hatta kendisinin o dönemde Yusuf Akçura ve Gaspıralı İsmail'in Türkçülük konulu bir konferansından sonra Kürtlük ve Kürdistan üzerine bir yazı kaleme alıp bu gazetede neşrettiğini kendi kaleminden biliyoruz (Bedirxan, 2012: 32-33). Ancak bu gazetenin nüshası elimizde mevcut değildir.

EK I:

CELADET ALÎ BEDİRXAN'IN DÖNEMİN SÜRELİ YAYINLARINDA YAYIMLANAN YAZILARI

Gazete/Dergi	Başlık	No	Tarih	Syf
Serbestî	Serbestî Gazetesine	5	7 TS 1324 (20 Kasım 1908)	4
İctihâd	Edirne Sukutunun İç Yüzü (Kamiran Alî ile beraber)	71	11 Temmuz 1329 (24 Temmuz 1913)	1569-1570
Serbestî	Kürdler ve İttihâd Siyâseti	209	22 Şubat 1919	2
Serbestî	Kürdistana Kürd Memûrlar	482	1 Mayıs 1919	1
Serbestî	Kürdistana Doğru II	484	3 Mayıs 1919	1
Serbestî	Kürdistana Doğru III	487	6 Mayıs 1919	1-2
Serbestî	Kürdlerde İttifâk	489	8 Mayıs 1919	1
Serbestî	Zîn û Mem I	491	10 Mayıs 1919	1
Serbestî	Zîn û Mem II	495	14 Mayıs 1919	1
Türkçe İstanbul	Zâbitânın Terfihî	126	5 Nisan 1919	2
Türkçe İstanbul	Çöl Hayatı: Develer	129	8 Nisan 1919	2
Türkçe İstanbul	Rûzname-i Harb: Geçid	147	26 Nisan 1919	2
Türkçe İstanbul	Rûzname-i Harb: Borazamın Kurşunu	191	9 Haziran 1919	2

EK II: KAMIRAN ALÎ BEDIRXAN'IN DÖNEMİN SÜRELİ YAYINLARINDA YAYIMLANAN YAZILARI

Gazete/Dergi	Başlık	No	Tarih	Syf
Jîn	Kürdistan İçin	3	20 TS 1918	4-6
Jîn	Kürdistan ve Kürdler	9	16 KS 1919	6-9
Serbestî	Kürdler Hakkında	181	21 KE 1918	2
Serbestî	Kürdistan I	186	26 KE 1918	1
Serbestî	Kürdistan II	188	28 KE 1918	2
Serbestî	Kürdistan III	193	2 KS 1919	1
Serbestî	Kürdistan IV	198	7 KS 1919	1
Serbestî	Kürdistan	462	7 Nisan 1919	1-2
Serbestî	Kürdistan Hakkında Salâhiyetdar Olmayanlar	470	19 Nisan 1919	2
Serbestî	Kürdistanda Halet-i Fikriye	477	26 Nisan 1919	1
Serbestî	Nazik Bir Vaziyet Karşısında	485	4 Mayıs 1919	1
Serbestî	Kürd Lisanı	486	5 Mayıs 1919	1
Serbestî	Kürdlerin Âmalı	488	7 Mayıs 1919	1
Serbestî	Kürdistana Göz Dikenler	490	9 Mayıs 1919	1
Serbestî	Sulh Haberleri ve Kürdler	492	11 Mayıs 1919	2
Serbestî	Kürdlerin Hissiyâtı	496	15 Mayıs 1919	1
Serbestî	Sû-i Tefehhüme Lüzum Yok	498	21 Mayıs 1919	1
Türkçe İstanbul	Anadoluya Doğru	119	29 Mart 1919	1
Türkçe İstanbul	Kat'î ve Âdil Tasfiye	120	30 Mart 1919	1
Türkçe İstanbul	Tahsil-i Tali ve Şekl-i Lazimî	126	5 Nisan 1919	1
Türkçe İstanbul	Milliyet Meselesi	128	7 Nisan 1919	1
Türkçe İstanbul	Sıhhat, Ev, İmar Mesaili	132	11 Nisan 1919	1
Türkçe İstanbul	Vela Tettekumu'ş-Şuheda	138	17 Nisan 1919	1
Türkçe İstanbul	Köleliğin Memnû'iyet-i Resmîyesi	147	26 Nisan 1919	1
Türkçe İstanbul	Kilise İttihadı	150	29 Nisan 1919	1
Türkçe İstanbul	İcrâ-yı Adâlet Ederken	151	30 Nisan 1919	1
Türkçe İstanbul	Bir Çıkmaz Sokak	157	6 Mayıs 1919	1
Türkçe İstanbul	Şime-i Teşkilat	158	7 Mayıs 1919	1
Türkçe İstanbul	Salah-ı Dahilî	162	11 Mayıs 1919	1
Akıl	Kürdler ve Ermeniler	18	2 KE 1918	2
İştihâd	Kürdler Târîhi ve İctimâ'î Tedkikât	130	14 TS 1918	2795-2797
İştihâd	Kürdistanın Hazâin-i Tabî'yyesi	133	5 KE 1918	2845-2848
İctihâd	En Müdhiş Felâket Şimdiye Kadar ve Bilhâssa Şimdi Uğradığımız Felâketlerden Mutenassıs Olmaktır	51	24 KS 1328 (6 Şubat 1913)	1164-1165
İctihâd	Kürd Timsâline	137	2 KS 1919	2912-2913

DİPNOTLAR

* Bu yazı *Kürdoloji Akademik Çalışmalar Cilt II'*de (Ed. Hasan Karacan, Yargı Yayınevi, 2016, ss. 393-460) yayımlanan "Serbestî Gazetesi (1918-1919) ve Bedirxaniler: Celadet Ali

Bedirxan'ın Yazıları ve Kürtlere Dair Bazı Haberler" başlıklı makaleden bir bölümdür.
1 Rûmî takvimde olup miladî takvimde olmayan dört ayın karşılıkları ve kullanacağımız kısaltmaları şunlardır: Teşrin-i Evvel (TE): Ekim, Teşrin-i Sâni

(TS): Kasım, Kânûn-ı Evvel (KE): Aralık, Kânûn-ı Sâni (KS): Ocak.
2 Doğrusu 5 Teşrin-i Sâni sene 1324 olmalıdır. Bu da 18 Kasım 1908'e tekabül eder. Nitekim Celadet'in yazısı da iki gün sonra 20 Kasım'da yayımlanmıştır. *Servet-i*

Fünûn'daki bu yazının tam künyesi şudur: "İkinci Fırka", No. 156 (5 Teşrin-i Sâni 1324/18 Kasım 1908), s. 2.
3 Burada bir kelimeyi okuyamadık.
4 Bu yazıdan haberdar olmamıza vesile olan Seid Veroj'a müteşekkirimiz.

KAYNAKLAR

Bedirxan, Celadet Ali. 2012. *Mustafa Kemal'e Mektup*. Mithat Kutlar (haz.). İstanbul: Avesta.
Göldaş, İsmail. 1991. *Kürdistan Teâlî Cemiyeti*. İstanbul: Doz.

Koç, Yener. 2013. *Kurdistan Gazetesi (1908-1909) Üzerine Birkaç Not*. *Kürt Tarihi*, Sayı: 8 (Ağustos-Eylül 2013), ss. 39-43.
Koç, Yener- Bozkurt, Serhat. 2014. *Du Hejmarên Rojnameya Kurdistan (1908-1909)*. *Zend*, Sayı: 21

(Zivistan 2014), ss. 83-103.
Malmisanij. 2009. *Cızıra Botanlı Bedirhaniler ve Bedirhani Ailesi Derneği'nin Tutanakları*. İstanbul: Avesta.
Noel, E. W. Charles. 2010. *Kürdistan*

1919 *Binbaşı Noel'in Günlüğü*. Bülent Birer (çev.). İstanbul: Avesta.
Süleyman Tevfik (Özzerloğlu). 2011. *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e: Elli Yıllık Hatıralarım*. Şaban Özdemir-Tahsin Yıldırım (haz.). İstanbul: Dün Bugün Yarın.